

saj je knjiga nastala še v času fašističnega režima in njegove cenzure, medtem ko je Vittorini v »Ljudeh in neljudeh« s svojevrstnim stilom in izrazom poizkušal ujeti in zabeležiti življenjsko ritmiko ilegalnega boja. Pahor se je tedaj zgledoval zgolj pri nekaterih formalnih posebnostih Vittorinijevega jezika, spregledal pa je notranjo, duhovno intenziteto, poetično noto in moralizem, ki so tako značilni za Vittorinijevo prozo.

Pahorjevi Nomadi brez oaze so tedaj zgrešili svoj namen. Njihov neuspeh v umetniškem, fabulativnem in stilnem pogledu je opozoril, da je rast Pahorjevega pripovedništva zastala. Toda kriza, v kateri se je znašel pisatelj, nikakor ni nerešljiva. Njeno pozitivno razrešitev pa vidim samo v temeljiti spremembi fabulativnega sveta in objekta Pahorjeve literature. Premagati bo moral mejo, ki loči svet njegovega intimnega življenja od sveta sočloveka. Ko pa bo odstranjena iz Pahorjeve proze ta nenaravna ločnica, bo pisatelj lahko pogumneje kot doslej zajel svoje podobe iz — resničnega življenja.

Bojan Štih

VLADIMIR KAVČIČ, ČEZ SOTESKO NE PRIDEŠ

Vladimir Kavčič je resen, nadarjen pripovednik najmlajšega literarnega rodu. Skromen je in samotni in le poredko se oglaš v revijah. Brez običajnih napovedi, skoraj sramežljivo neopazno je izšla tudi njegova knjiga novel.* Prebiral in komentiral jo je predvsem mlada generacija; sodeč po ustnem izročilu je novele lepo sprejela in jih celo občutila kot lastno izpoved. V resnici Kavčičeva proza pošteno in odkritosrčno izpoveduje svojevrstno, v našem leposlovju pravzaprav novo moralno problematiko. Ta problematika je tudi prava vrednota pričujoče knjige, saj posreduje marsikateri zanimiv podatek o generaciji, ki šele vstopa v življenje in je zategadelj še velika etična in psihološka neznanka. Njena umetniška realizacija je znatno manj zanimiva, vendar že sam način izpovedovanja obeta v prihodnosti dobro prozo.

Vse Kavčičeve novele so ubrane na vojno temo. Pri mladem pisatelju, ki bržčas ni aktivno sodeloval v vojni, to preseneti. Zbudi celo sum, da je avtor špekulativno posegel po popularni in bogati tematiki. Toda nepošteno sumničenje se kmalu razblini: Kavčič vojno pozna in jo samostojno popisuje. Podobe strahot so slikovite in nazorne. Celó več: vojno temo, bolj ali manj omejeno na partizansko poluto, je Kavčič razširil in zaokrožil z novimi, zanimivimi motivi. V njegovih novelah nastopajo tudi belogardisti, skrivači, bivši nemški vojaki in dolenski kmetje, ki panično beže iz domovine v zadnjih dneh vojne. Široka lestvica motivov in oseb potrjuje sodbo, da je mladi pisatelj samostojen in da se z lahkoto vživlja v soljudi. Do oseb je pravičen in zdi se, da ga posebno mikajo komplicirane, zavožene usode. Vse to je na začetku pisateljske poti razveseljivo znamenje.

Toda v vseh raznolikih motivih je v središču eno samo moralno vprašanje: človekovo srečanje s smrtjo. To pravzaprav niti ni več problem, ampak neizprosno, grozljivo dejstvo. Smrt je prisotna na vseh straneh Kavčičeve

* Vladimir Kavčič: Čez sotesko ne prideš. Zbirka Feniks. Slovenski knjižni zavod. (Knjige nismo prejeli v oceno. — Op. ured.)

knjige, širi strah in grozo ter neusmiljeno pobira ljudi. Pred njeno koščeno roko je človek nemočen in ne najde nobenega opravičila. Smrt ni več posledica moralnega spopada in razvoja, z njo ni nihče več odrešen ali kaznovan, smrt je samo še neusmiljena gospodarica in en sam neizmerno krivičen absurd. Enako hladnokrvno pokosi etično čistega, na vse pripravljenega partizana in moralno iznakaženega belogardista. Tudi ni važno, kako umreš — ponosno ali strahopetno; kajti največkrat te smrt zadene v hrbet, ko se je sploh nisi nadejal. Kavčičev človek je uklenjen v sila ozek krog nemoči pred zahrbtno zmagovalko in grozljivega občutka o absurdnem fizičnem izginotju, njegovo delovanje pa je omejeno na poslednje trenutke in na sam zadnji akt.

Ta zožitev moralne problematike bralca prizadene. Sprva ga celo odbije, ker se mu zazde številne smrti zgolj nespretna konstrukcije, s katerimi si je avtor pomagal iz začetniških težav. Toda trdovratna prisotnost koščene uničevalke in resnična groza pred njo, ki se širi v podtekstu od strani do strani, dasta misliti: avtor vendar ve, kaj je literatura in kaj sam hoče. Smrt in nečloveški strah pred njo sta v njegovih novelah elementarna in globoko doživeta. Od kod torej to strašno, v človeškem in umetniškem smislu nezrelo občutje, ki hromi in oživlja pričujoče novele?

Odgovor je v naslednjih stavkih:

»Strah se jim je zagrizel v podzavest.« (Temne noči.)

...trpljenje (mu je) vtisnilo podobo preganjene zveri; in zdaj nosi to podobo, še se bori z njo, še ni del njega samega — nepreživeta mladost, ki se je srečala z brezobzirnim življenjem.« (Soteska.)

»Doživiš stvari, ki te spremljajo vse življenje. Živčevja ni mogoče zamenjati. Štirinajst let, temu pravijo puberteta in prevladuje mnenje, da je takrat človek občutljiv. Sem mar kriv, če z menoj živi še vse tisto in se ni mogoče otresti? Ali ni to breme, velika teža, ki ne bo nikoli dovolila, da bi bil enak drugim mladim ljudem?« (Zbogom, moj stari Walter.)

Odgovor je tudi celotna novela *Zbogom, moj stari Walter*, pretresljiv dokument o tragični mladosti.

Ta nepreživeta, groze in smrti prepolna mladost je pisateljeva intimna bolečina. Voja ga je zatela skoraj še v otroških letih, videl in izkusil je njene grozote, njenega globljega smisla ni mogel doumeti. Voja je za dolgo časa, morda za vselej zaznamovala in v nekem smislu pohabila njegovo življenje; kasnejša spoznanja in idejna rekonstrukcija dogajanja niso mogli izbrisati intuitivno doživljenih vojnih podob. To je globlja tragika pričujočih novel; najbrž tudi tragika velikega dela mlade generacije. Novele so zato predvsem dragocen in vsega spoštovanja vreden dokument o notranjem življenju in komplicirani problematiki doraščajočega rodu.

Kavčiča bi lahko to doživetje docela pahnilo od resničnosti, v ciničen upor zoper življenje. Mladi pisatelj je vsekakor tudi toliko nadarjen, da bi lahko svoje grozljivo doživetje lepo opremil s psihološkimi in etičnimi dodatki. Toda vse to bi bilo bolj ali manj zlagano. Kavčičev človek je resničen, tudi moralno ni izgubljen vse dotlej, dokler je v njem tako žgoča bolečina in napor, da bi se je odrešil. To je pisateljeva moralna zmaga. Umetniško je najbolj uspel s tem, da ni presegel meja svojih spoznanj in zmožnosti.

Ta ugotovitev velja tudi za oblikovno in stilno plat pričujočih novel. Svoje intimne problematike Kavčič ni — kot bi morda pričakovali — izpovedal z lirično meditacijo, ampak z izrazito objektivno snovjo. Prva pot bi bila zaradi številnih kaŝipotov brez dvoma laŝja, druga, izbrana, je bila bolj samostojna, dasi umetniško ni bila vedno uspešna. Kavčičeve kratke zgodbe so dovolj učinkovito zgrajene ter razodevajo epsko nadarjenost. Pisatelju daljših kompozicij ni dovoljena ozka problematika, z novelistično gradnjo v pravem pomeņu besede se je Kavčič brez uspeha spoprijel samo v Begu. Dodati pa je treba, da so nekateri detajli te novele najboljši prizori v knjigi. Stil je preveč konservativen, toda vprašanje je, če bi lahko avtor z bolj komplicirano besedo, ki bi preseгла njegovo artistsko znanje, tako neposredno izpovedal tragiko svoje mladosti.

Novele so kvalitetno precej izenačene, najboljša je vsekakor zadnja Zbogom, moj stari Walter.

Teŝak etični spopad, ki ga predvsem v podtekstu razodeva ta novela, vliva tudi upanje, da bo v Kavčičevi prozi slej ko prej življenje premagalo smrt.

Mitja Mejak

ZGODOVINA SLOVENSKEGA SLOVSTVA

(Nadaljevanje)

Poglavje *Protireformacija in barok* je prav tako napisal Mirko Rupel. Za razliko od razprave o reformaciji odlikuje to poglavje predvsem večja zvestoba ugotovljenim dejstvom in zgodovinskim dogodkom, sicer pa velja zanj vse to, kar je natančnejši pretres dognal za sestavek o protestantizmu. Zaradi tega se ta kritika z njim ne bo posebej ukvarjala. Pač pa je treba posebej spregovoriti o periodizaciji, terminologiji in o zgradbi tega drugega Ruplovega prispevka za *Zgodovino slovenskega slovstva*.

V obravnavano poglavje je avtor vključil ves naš literarni razvoj od približno 1600 do približno 1750. Toda če pretehtamo nekatera zgodovinska dejstva, se nam utegne zazdeti, da tak obseg poglavja ni povsem upravičen, da je celo v nasprotju s temi dejstvi in da je izraz nekritičnega odnosa do starih, tendencioznih ocen naše literarne preteklosti.

Najprej je treba vedeti, da za vso to dobo ni mogoče govoriti o nepretrganem literarnem delu, saj med letnicama 1615 in 1672 ni izšla nobena slovenska knjiga. Pač pa je iz tega praznega časa ohranjenih le okrog 50 slovenskih rokopisov, med katerimi pa bi teŝko našli deset takih, ki so nekoliko obsežnejši in pomembnejši. Z letom 1615 se zaključi protireformacijska knjiŝna akcija in nato sledi nekoliko več kot petdeset let literarnega molka.

Ŗe ta zarez v razvoju samem nas opozarja, da misel o zdruŝitvi vsega obdobja od Hrena do Pohlina v eno samo poglavje ni najbolj posrečena in nikakor ni utemeljena. Isti zaključek nam vsiljuje tudi sam značaj literarnega razvoja. Zdi se mi skoraj povsem nemogoče, da bi v eno poglavje zdruŝil Hrena in Valvasorja, Čandika in Janeza Svetokriškega. Pa tudi takšna rokopisa, kot sta Skalarjev in Jankovičev, sta po svoji vsebini in po svoji tendenci tako daleč od protireformacijske miselnosti, da ju nikakor ni mo-